

פרשת בהעלותך

במדבר פרק יא :

(א) ויהי העם כמתאוננים רע באזניו ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה' ותואכל בקצה המחנה:
 (ב) ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש: (ג) ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה בם אש ה': (ד) והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאנה וישבו ויכבו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר:
 (ה) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת הקציר ואת הבצלים ואת השומים: (ו) נעתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל הפן עינינו: (ז) והפן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח:
 (ח) שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור ועשו אותו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן: (ט) ובקדת הטל על המחנה לילה ירד הפן עליו: (י) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע: (יא) ויאמר משה אל ה' למה הרעות לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: (יב) האנוכי הריתי את כל העם הזה אם אנוכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר נאכלה: (יד) לא אוכל אנוכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: (טו) ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי: פ (טז) וי' אמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) ויבדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמת עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך: (יח) ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים נתן ה' לכם בשר ואכלתם: (יט) לא יום אחד ת' אכלו ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום: (כ) עד חודש ימים עד אשר יצא מאפקם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמור למה זה יצאנו ממצרים: (כא) ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנוכי בקרבך ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חודש ימים: (כב) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם: פ (כג) ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא:

רש"י :

(כב) הצאן ובקר ישחט - זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו. רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי, ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חודש ימים, הצאן ובקר וגו', הכל כמשמעו, מי יספיק להם, כענין שנאמר (ויקרא כה, כו) ומצא כדי גאולתו. ואיזו קשה, זו או (במדבר כ, י) שמעו נא המורים, אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו של מריבה היתה בגלוי, לפיכך לא חיסך לו הכתוב.
 רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך, מי שכתוב בו (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא, יאמר אין המקום מספיק לנו, אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים, ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו, ותהא אכילה זו מספקת עד עולם, וכי שבחך הוא זה, אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך. השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם, יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת:
 (כג) עתה תראה היקרך דברי - רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על התפל, מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם, סופן לדון אחריו, אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה, יאמרו דקה בקשנו, ואם אתה נותן להם דקה, יאמרו גסה בקשנו, חיה ועוף בקשנו, דגים וחגבים בקשנו, אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי. אמר לפניו הריני הולך ומפייסן. אמר לו עתה תראה היקרך דברי, שלא ישמעו לך. הלך משה לפייסן אמר להם היד ה' תקצר, (תהלים עח, כ) הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל לתת, אמרו פשרה היא זו, אין בו כח למלאות שאלתנו. וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם, כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו':

אבן עזרא:

(כא) שש מאות אלף רגלי - ואין צורך להזכיר הפחותים. ורבים פירשו זאת הפרשה לטעמים רבים: יש אומרים, כי משה אמר מה שיאמרו לו ישראל בעת שישאלו מה הוא הכשר. והתשובה שיאמר להם: אין לכם צורך לשאול ה' תקצר, ולא אדע למה הצרה הזאת. רק הדבר כמשמעו, כי משה לא ידע, כי השם יחדש אות או מופת, כי אם להצדיק נביאו, כאשר אפרש:

רמב"ן:

(כב) ואין מדרשו של רבי שמעון ושל רבי יהודה הנשיא נאותין ללשון הכתוב, בעבור שאמר (פסוק כג) עתה תראה היקרך דברי אם לא, ומדרשו של רבי עקיבא שאמר דברים כמשמעו מי מספיק להם הוא משמעות הכתוב באמת, והוא דעתו של אונקלוס. אבל הענין בעצמו תמה, כמו שאמר רבי שמעון, מי שכתוב בו (להלן יב ז) בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק להם. ועוד כי כלם ראו כבר גפלאות גדולות מזו. ור"א תירץ כי משה היה חושב שלא יחדש השם מופת כי אם להצדיק נביאו. וגם זה איננו נכון בעיני, כי כבר עשה עמהם כזה בשליו ראשון (שמות טז יג) וכן במים (שם יז ו) ובמן (שם טז), כי כולם על תלונותם נתנו להם:

והנכון אצלי, כי כאשר יעשה השם אותות ומופתים לישראל חסד הם מאתו, וכולן לטוב להם כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, זולתי כאשר יצא הקצף על עובדי רצונו שיעשה עמהם באף ובמדת הדין לרעה גמורה. והנה אין בנסים רק טובה גמורה שלימה ברחמים או נקמה במדת הדין. אבל עתה כשאמר לו שיתן להם שאלתם ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, ידע משה רבינו שלא יהיה אות מאת השם לבראות להם בשר כאשר נתן להם דגן שמים, כענין שיאמרו חכמים (סנהדרין נט ב) אין דבר טמא יורד מן השמים. ועוד כי כל הנסים יודיעם למשה הנביא ממטיר להם מן השמים (שמות טז ד), הנביא עומד לפניך שם על הצור (שם יז ו), אבל בכאן שאמר לו ואל העם תאמר התקדשו למחר (פסוק יח), ולא הודיעו, הבין משה שלא יהיה זה בנס מאתו יתברך. ועל כן שאל בתמיה מה יעשה להם כדרך כל הארץ, אם ישחט להם צאן ובקר מכל סביבותיהם לא יספיק להם, ואם יאסף להם כל דגי הים אשר במקום ההוא הקרוב להם לא יספיק להם. והשם השיבו, כי אין יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם בדרך המקרים: וזה טעם היקרך דברי אם לא - ואמר "ה' תקצר", כלשון ויין מלכות רב כיז המלך (אסתר א ז). ולא אמר ה' "הממני יפלא כל דבר", כי לא יעשה זה במופת. וכן היה, שנסע רוח מאת השם (פסוק לא) כמנהגו של עולם, לא "רוח ים חזק מאד" ולא "רוח קדים עזה" כאשר יזכיר במופתים (שמות י יט, שם יד כא), אבל רוח סתם כנהוגים, ויגז שלווים מן הים, לא שנבראו עתה בעבורם, ואין בדבר חידוש מטבעו של עולם. ועוד שכבר היה להם כן, ולא חידש עתה רק שיהיו שלווים רבים מאד:

גור אריה:

כב רבי שמעון בן יוחאי אמר וכו'. הקשה הרמב"ן, שדברי רבי שמעון בן יוחאי וכו'. הם רחוקים מפשוטו של מקרא. ועוד קשיא, שלעולם הכתוב חסן על הצדיק שלא כתב חטא שלו, וכאן כתב כחורה דבר שנראה שחטא, ולפי האמת אינו חטא, וכדרך רחוק יוכן שאינו חטא, וזהו היסוף הסברא. ויראה לי שדבריו קרובים, ונראה שכך פשוטו של מקרא, וכך דעת רבי שמעון בן יוחאי, כי מה שאמר שש מאות אלף רגלי, כך יש לומר, ורואי מה שאתה רוצה ליתן לעם הזה הוא כדרך הטבע והנהגת העולם, שאם אתה נותן שלא כמנהגו של עולם, אז אתה כועס עליהם, שמי שמחדשין לו ניסים בשנוי מנהגו של עולם, ומטריחים בוראם, אף על גב שאין טרחה לפניו, רק עמל הרשעים הוא לו לטורח, מיד הקדוש ברוך הוא כועס עליהם, ומביא עליהם פורענות. ואמר הצאן ובקר ישחט להם, כדרך טבע ומנהגו של עולם. ולא כיון רבי שמעון בן יוחאי כלל לומר כי פירוש הצאן והבקר ישחט להם כרי שיהרגו, רק שהוא נשמע מכת דיוק הכתוב, הצאן ובקר ישחט להם כדי שימצא להם, שבדרך הטבע אינו מספיק להם זה, אלא אם אתה כן רוצה לעשות, שאתה רוצה להרוג אותם על ידי שחתן להם בכעס, לא במדת רצון וזה לא יתכן, כי איך ימצא להם כשר בענין זה כמו שפירש, שאין אומרים לחמור הרי לך כור שעורים ונחתוך ראשך. והשיב הקדוש ברוך הוא למשה ה' תקצר (פסוק כג), פירוש שמה שאמר לא היה רוצה רק שיתן הקדוש ברוך הוא כפנים מאירים, ולא כפנים שאינם מאירים, כמו שאמרנו (ר' קס"י שמת טו, ו), או השיב הקדוש ברוך

הוא היד ה' תקצר, כלומר שאתן להם בכח ובכעס, שיאכרו. ורמז לו במלת היד ה' תקצר החשובה לדבר אשר אמר כי אין ראוי שיהיה הקדוש ברוך הוא נותן להם כרי לתתן ראשם, השיב לו שכך הוא ראוי, שלא יקצר יד ה', ובשביל זה הוא נותן להם, אף אם הוא ככעס, כרי שיחקש שמו יתברך ברכים. ופירוש זה יותר מכואר ופשוט מדברי הרמב"ן, שכתב כי משה רבינו עליו השלום חשב שאין הקדוש ברוך הוא יעשה להם נס, כי אחר שכל הניסים שהקדוש ברוך הוא עושה להם הוא לטוב להם, זה יהיה לרעה להם, שהרי אמר עד אשר יצא מאפכם ויהיה לכם לזרא (וי' פסוק כ), ולפיכך סובר כי אין דבר רע יורד מן השמים, וחשב מפני זה שלא יהיה להם נס. ושאל מה יעשה להם בדרך כל הארץ עד אשר יספיק להם. ואין התירוץ היד ה' תקצר נאות

לחשובה זאת, שאם נפרש כמו שפירש הרמב"ן, שיד ה' לא קצרה, שחולל לעשות גם כן בדרך המקרה ובדרך הנהגת עולם, אם כן חשוב הקושיא למקומה, איך לא היה מאמין משה שיד ה' תוכל לעשות ולתת בדרך המקרה. ואם רצה לומר היד ה' תקצר לתרש בדרך נס ומופת, לא שייך לומר בזה היד ה' תקצר, כי גם משה רבינו עליו השלום לא היה מסתפק בזה כלל. ואני אומר כי זהו דעת רבי עקיבא, שפירש הכתוב כמו שפירש הרמב"ן ז"ל. כי אין יתכן לפרש אותו כמשמעו, שלא היה משה רבינו עליו השלום מאמין אחר כל הנסים שעשה, כי השם יתברך יכול לחדש אותה ומופתים, אלא היה סובר משה רבינו עליו השלום, כי כל הנסים שהם יתברך יארחו ומופתים, אחר שהם חוטאים. וכזה חטא, אשר למעלה, ואם לא, צור ילדך חשי (נתיב לנ ית), ולפיכך לא היה סבור שיחדש השם יתברך שמו יתברך, מחדש כרצונו. וזה הכתוב עדיין לא ידע משה רבינו עליו השלום, וטעה בו. ועל זה השיב רבי שמעון בן יוחאי, מי שכתב בו ככל ביתי נאמן (להלן יו י), איך יטעה בזה, שלא היה יודע כי הוא יתברך יחדש נסים וגבורות כרצונו. לכן הנאות לפשט הכתוב הם דברי רז"ל. ומה שהיה השלו הראשון (שמות טו יג) בלא שום כעס, היינו מפני ששם לא היה להם המן, ולא היה להם לאכול כלל. אבל עכשיו שהיה להם המן לאכול, והיו בוכים בכייה של חנם, בשביל זה ידע משה שלא יהיה נותן להם תאוותם כי אם ככעס גמור וכמדת הדין, ויבוא פורענות להם. ורכן גמליאל מפרש כך; שאמר משה שאין תקנה כלל אלא שיפייס אותם שאף אם יעשה להם ויביא להם תאוותם, יהיו מחפשים עוד תואנה ועלילות, ולפיכך היה אומר משה שאין תקנה כלל אלא שיפייס אותם מתלונתם. וזה שאמר שש מאות וגו', כך היה סובר משה רבינו עליו השלום, שאף בזה יהיו מתרעמים, ואם כן טוב לדבר כנחת עמהם שלא יהיו מתרעמים. ואז אמר הקדוש ברוך הוא עתה תראה היקר דברי אם לא, פירוש, שדברך אין בהם ממש, רק דברי יקר, שאביא פורענות להם. שדברך שאחא סובר לפייס אותם אין בהם ממש, כי לא יתפייסו. ומה שאמר שפירוש עתה תראה אם יקרך דברי כלומר שתראה שלא תוכל לפייסם, לא שיהיה כך פשט הכתוב, אלא הכתוב בפשוטו, רק שאמר לו עתה תראה היקר דברי, כלומר כי דברי יהיו, ולא אחרים. מכלל זה אתה למד כי משה רבינו עליו השלום דיבר דברים להשקיט תלונותם, והיינו שיהיה מפיס אותם. וכן עשה, שהלך לפייסם, ולא עשו. וגם פירוש זה נכון לפשוטו מאד:

אברבנאל:

הנה מרע"ה מאשר

ראה שהקב"ה נתן לו עוזרים רבים ואחר כך יעדו בבשר חשב שיהיה מוטל עליו לבקש להם הבשר אשר יאכלו ושלכן נתן עמו הע' איש כדי שיעזרוהו בדבר הזה. כי עם היות שכבר אמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם אולי שהבינו שיתנה להם על ידו ומפני זה אמר לפניו יתברך שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבן ואתה אמרת בשר אתן להם ר"ל שעל עצמו אמר משה כן. לא על הקב"ה ולכך תמה דאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ר"ל מה דעתך האם אתן להם בשר או דגים שהם בבשר וגם בדגים דברו.

הרש"ר הירש:

(כא-כב) ויאמר משה וגו'. תלונתו של משה ביטאה את דוחק השעה, אך ה' הוכיר כחשבוכלו רק את מינוי הזקנים וצירף לכך את הבשרה לעם שיבואו על סיפוקם מחר. מכאן יכול היה משה להסיק שעצם מינוי הזקנים הוא האמצעי לסיפוק צרכי העם, ומוטל עליו לזון את העם בסיוע עמיתיו החדשים; יכול היה להניח שפרנסת העם תהיה העסק הראשון ששבעים הזקנים יתחפפו בו עם משה. כי השעה הייתה דחוקה לספק את צרכי העם, ואילו הסיוע שמשה קבל על חסרונו היה חזון לעתיד; ואם אין הוא יקשור לסיפוק צרכי השעה, ראוי היה להקדים את פרנסת העם למינוי הזקנים. משום כך יכול היה משה להביח, שמוטל עליו ועל הזקנים להאכיל את העם במסגרת האפשרויות הטבעיות, ומכאן שאלהר חמיהה: "שש" מאות" וגו'.

וכן תצאון ויבקר ישחט להם המוכן מן פרוש רש"י, קאלו היה משה מספק ביכולת האל תלילה, ולפי שהיה בסתר חספ הקב"ה עליו, וכל המפרשים חלקו עליו, ורצו לישב דברי משה, איש לפי שכלו, והנכון שבכלם, המוכן מן לשון "ומצא להם", כי כך משמעותו, ש"ישחט להם"

"ויאסף להם" אפשרי מצד עצמו, אך "ומצא להם" אינו אפשרי, כי מאחר שאינו מבקשין פי אם תואנה, אף אם תמן להם כל צאן ובקר וכל דגי הים שבעולם, לא ימצא להם, לא יספיק להם, פי עוד יוסיפו סרה לבקש עלילות דברים, וכן נראין הדברים, מדקאמר: "אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם", תרתי "להם" למה? לערכניהו וליתניהו: אם את כל דגי הים יאסף ומצא להם, אלא שלכך עשה שתי חלוקות, לפי שאחר מהם אפשרי, והשני בלתי אפשרי, מאחר שעלילה הם מבקשים, ויכול להיות שגם רש"י סבר שמשנה לא היה מספק כלל ביכולת האל יתברך, והכין מדבריו הפרוש הנזכר, או שאר פרוש של המפרשים, אף תפס עליו רש"י, על שאמר דבריו בלשון שיש לשוים מקום לטעות ולומר שהיה מספק ביכולת האל יתברך תלילה, ויבוא מזה חלול השם, אך לפי שהיה בסתר, ולא היה חושש פן ישמעו העוברים שבמחנה העברים, על פן לא היה מקפיד בלשונו, בהיות ששם ה' הוא מדבר המבין פנותו ולא עם השוים, אבל "שמענו נא המורים" (להלן כ"ו) היה ברבים, ושמעו כל ישראל פנודע, לפיכך נענש.

דבר אחר, שעל דרך הטבע אמר משה, כי בדרך הטבע ודאי לא ימצאו במדבר די

ספוקם מפשר ודיגים, אם לא בדרך נס, וכפי גדל הנס יהיו ראויין לענש גדול שהטריחו בתלונתם לבוראם, ועל פן אמר: "שש מאות אלף רגלי" וכו', ולעם רב זה יהיה הספוק נס גדול, ועל חדש ימים זמן רב הוא, וחרצה להגדיל הנס כדי להגדיל פרענותם, זה לא יתכן. השיב לו ה': אם פן יאמרו שקצרה יד ה', מוטב שיאכדו הם ממה שיאמרו שקצרה יד ה'.

או"ח הקדוש (תשובה א')

אכן ימיטנו הכמוצים נב' דרכים, האחד כשאמר ה' אליו שיתן להם בשר סחם, הדין משה משמעות הדברים כי מין אחד של בשר יתן להם, לזה אמר לפניו שש מאות אלף וגו', פירוש ומניין רב כזה ומלא בהם דעות שונות, זה יספון בשר נאף, זה יספון נקר, זה חיל ונצי, זה עופות, זה דגים, והמה אמרת בשר אמן להם, משמע מין בשר אחד, מה הוא הבשר שמתן, האלן ובקר וגו' ומלא להם, פירוש מנוקסס, אם את כל דגי, פירוש כל מיני דגים וגו' ומלא להם, פירוש מנוקסס, הלא כשמתן להם בשר נאף ובקר, יאמרו חפלים נאיל ונצי, וכשמתן להם חיל ונצי יאמרו חפלים בשר עופות, וכשמתן להם עופות יאמרו דגים:

וזהו שאמר דוד המע"ה (ספלים כ"ו) ואנכי חולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עב, כי לא די במה שאמר ואנכי חולעת, כי זה כל האדם ותקוח אנוש רמה, אבל חשב עצמו לכזוי עם שהוא הקטן שבעם, שבתוך בני אדם שתקוה רמה אנכי, ורפה ובזוי, כנ"ל נכון, וזהו דמספר הקרא בשבחו של משה רבנו ע"ה, שמשה היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, לא די שהיה מוכנע נגד ה' כמדורגת אברהם שאמרנו, אלא אפילו נגד בני אדם היה עניו, כנ"ל:

ונ"ל כי הקרא מעיד מכל האדם אשר על פני האדמה, נראה שלא היה ולא יהיה כן, כי לא היה ויהיה נביא כמרהו, כמו שהעיד נביאים לה' ולא קם נביא כמשה וכו', ולכן ממילא אי אפשר שיהיה עניו כמרהו כי לפי גדלו ביותר תגדל ענותו, וק"ל:

ונ"ל עוד דקרא גלי לן שלא נחשוב שלא ענה משה לאהרן ומרים כשביל גאותו ורימות רוח, דאית ביה ולא חש להם ולדבריהם, ע"ד שאמרנו (ניק פג) הכל לפי המבייש, לכן אמר והאיש משה עניו מאד, שלהיותו עניו וסבלן לא השיב להם מאומד וקיבל דבריהם בסבלנות, וק"ל:

כתב סופר (והאיש משה עניו מאד....):

ואינו ע"ה אמר ברבר עם השי"ת ואמר נגד ית"ש ואנכי עפר ואפר, והראה בזה גדול ענותו ושלוח רחוק, אבל לא נראה מזה כי אם שמכיר ערכו נגד ה', ועל זה אמר ואנכי עפר ואפר וכו', ואם כי אין ספק שגם נגד בני אדם הקטין עצמו, אבל לא נראה מדבריו אלו רק מה שאמר נגד ה', והמכיר נגד בני אדם ומקטין עצמו נגדם לא שייך לומר ואנכי עפר ואפר, כי כזה לא משפיל עצמו שכל בן אדם כן הוא, ויכול להיות שמ"מ בעניו הוא מעולה יותר מהם, אבל משה רבנו ע"ה אמר לכל ישראל ונחננו מה, שאין לנו התנשאות ומעלות יתרות משאר בני אדם והראה עניונו ביותר מאברהם אבינו ע"ה, כנ"ל בדברי חז"ל:

והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, אמרו חז"ל (תולין פט) גדול הנאמר כמשה ממה שנאמר באברהם, שהוא אמר אנכי עפר ואפר, וכמשה כתיב ונחננו מה, ונדחק רש"י כי אברהם חישב עצמו עכ"פ לעפר, וצריך להבין מאי חשיבות דעפר, ונ"ל בכונת חז"ל כי מי שמקטין עצמו נגד השי"ת ומבין גדולת הקב"ה מלך מלכי המלכים ורואה עצמו קרוין מחומר כא מטפה סרוחה ואין יתגאה נגדו יח"ש והוא מוכנע לפניו, אבל מי"מ יכול להיות שבעניו הוא ראש לכל שאר בני אדם, שהם בסוג קרוצי חומר רכותיה, ובסוג זה הוא מפורא ומעולה מזולתו, אבל צריך שיהיה אדם עניו ושלם רוח בפני בני אדם ויקטין עצמו ויהיה בעניו כל איש גדול ממנו, והנה אברהם